

Orientace v čase

1. Proč je toto téma důležité ve vzdělávání malých dětí?
2. Jaké jsou psychologické zákonitosti dětského chápání času?
3. Jak toho využít ve vyučování na 1. st. ZŠ?

Ad 1.

Orientace v čase tvoří vedle orientace v prostoru, hodnotách a číslech základ poznávání světa. Opírají se o ni všechny vzdělávací oblasti, které mají historické souvislosti (dějepis, občanská nauka, vlastivěda - propedeutický význam).

Problém je v tom, že se toto učivo dětem předkládá jako fakta k zapamatování (např. vyjmenovat dny v týdnu, měsíce v roce, letopočty apod.), takže děti se nesnaží logicky proniknout do učiva tak, aby pochopily základní vztah (relaci).

Jakmile by pochopily vztah následnosti a souvztažnosti = vratnosti relace, neměly by v zásadě žádný problém v osvojování tohoto učiva v různých dimenzích na různé úrovni náročnosti.

Ad 2.

Vývojové zvláštnosti dítěte mladšího školního věku lze opět vysvětlit s pomocí Piagetovy teorie

- o lidském poznávání jako doplňujících se procesech asimilace a akomodace (kognitivní konflikt - AHA!!!):
- o existenci specifických vývojových podmínek ve stádiu tzv. raných konkrétních operací: 6-7 leté dítě v 1. tř. čas vnímá jako **centrovaný – skrze vlastní pozici a zkušenost v konkrétních životních situacích**

MINULOST ----- PŘÍTOMNOST ----- BUDOUCNOST

JÁ

min. tady a teď bud.

Děti se tedy do minulosti dívají opačným směrem, než jak jdou dějiny.

V učebnicích jsou však historické události líčeny **decentrovaně**.

Znamená to, že aby mohlo dítě vnímat historické učivo decentrovaně, musí „vystoupit“ ze své pozice a zaujmout „odstup“.

Prof. Jiránek a doc. Vyskočilová výzkumně řešili tuto problematiku v 60.-70. letech a dospěli k závěru, že k decentraci lze děti dovést (tj. že dokážou pochopit tok historického času), když jim zprostředkujeme pochopení **relace**

- dříve – později
- dříve než – později než

Jakou mají děti s časem zkušenost? že

- se střídá den s nocí
- posunují se ručičky hodin a podle toho se vykonávají určité činnosti
- postupují dny v týdnu
- střídají se roční období, sled svátků, oslav narozenin
- lidé jsou různě staří, tj. někteří se narodili dříve než jiní – zkušenosti v rodině: děti, rodiče, prarodiče

Jak těchto zkušeností využít pro školní vyučování a řízené učení dětí?

vytvořit takové pedagogické situace, v nichž dítě odhalí

⇒ sled dnů, měsíců a roků

⇒ genealogickou posloupnost generací

Ve vlastivědě jsou 2 klasická témata, která se k tomu mimořádně hodí:

1. fyzikální čas: dny, týdny, měsíce, roční období, denní doby (ráno – poledne – večer), kalendář
2. rodina a rodokmen (genealogie)

1. téma: FYZIKÁLNÍ ČAS

Pro pochopení fyzického času je důležité, aby děti nejen znaly názvy (dny, měsíců, ...) ale aby objevily cykličnost, pravidelnost v jejich střídání. Zpočátku má seznamování s těmito pojmy prožitkový charakter – ptáme se:

- co děláš v pondělí?
- co děláš v neděli?
- který den je dnes?
- který den byl včera?
- který den je dříve
- který den je později
- je pondělí dříve než čtvrtek?
- je sobota později než pátek?

(zaznamenáváme správné a nesprávné odpovědi, vyhodnotíme procento úspěšných dětí, příp. čas, který potřebovaly pro pochopení relace)

Pochopená relace = když dítě řekne: pátek je dříve než sobota a sobota je později než pátek (vratný vztah); uzavře se následnost a relace se stává pohyblivou --- OPERACE.

Děti nejdříve vnímají opěrné časové body uvnitř jednoho cyklu (dne, týdne, roku) a teprve potom pochopí cykličnost centrovaných systémů (orientace v kalendáři z různých let, ...)

Vhodné operační cvičení – fáze dne: ráno – poledne – večer.

3 barevné kostky: dnes ráno, poledne, večer, zítra... včera UKÁZKA video

O operačním myšlení mluvíme až tehdy, když dítě dovede určit vztah dříve – později u *nesousedních elementů uvnitř řady, tj. na přeskáčku.*

To však nestačí k pochopení historického času – musí pochopit navíc operaci ZÁHRNOVÁNÍ.

POCHOPIT UDÁLOST jako událost historickou znamená umístit ji mezi jiné historické události podle časové relace DŘÍVE – POZDĚJI - časová osa

Cvičení:

1. Řekni, co jsi dělal včera, předevečirem, v neděli apod. (*všímat si tvaru slovesa, který používají; jestliže používají jen jednoho času, svědčí to o nedostatečném operačním myšlení a o jeho neschopnosti vyjádřit z centrovaného hlediska nevratný sled*)
2. Řekni, co jsi dělal, děláš a budeš dělat od včerejšího rána do zítřejšího večera.
3. Sestav kalendář pro měsíc, kdy máš narozeniny (*máme kalendář se slepými dny, označeny jsou jen 1. dny v měsíci*)

2. téma: RODINA a RODOKMEN

Zařazení : 2. třída

Toto téma se zpravidla „zpřehledňuje“ pomocí rozhovoru nad rodinnými fotografiemi, které si mají děti přinést do školy.

Fotografie:

- ⇒ *kdo ke komu patří?*
- ⇒ *kdo se komu narodil?*
- ⇒ *kdo je starší (mladší)?*
- ⇒ *připište jména k panáčkům*
- ⇒ *kdo je bratr? (ten, kdo se narodil mým rodičům kromě mě)*
- ⇒ *babička – dědeček, strýc – teta, bratranec – sestřenice – vysvětlení všech vztahů.*

Stěžejní úkol: NAKRESLI SVUJ VLASTNÍ RODOKMEN!

Dílčí kroky:

1. uvědomění si významu pojmu MATKA

(můžou existovat na světě lidé, kteří nemají matku (otce)? Proč ne (ano)? Všichni lidé mají matku (otce), i když je nemusí znát.

Hlavním zdrojem poznatků je jazyk dětí: Jak víš, že ta maminka, kterou máš, je tvoje maminka? (jméno, podoba, péče, fotografie, povídání prarodičů, ...) - jde o tzv. zástupné role. Nezástupná role matky: to, že jsem se jí narodil(a).

2. navodit schopnost zaujmout hledisko druhého v systému rodinných vztahů

(synem otce jsem já)

Hry: představ si, že se jdeš jako tvůj tatínek zeptat paní učitelky do školy na prospěch jeho syna. Které otázky asi tatínek paní učitelce položí? – pozorujeme schopnost dítěte zaujmout odstup, decentrovat otázky

⇒ **prohloubení pochopení – navodit OPERACI:**

„narodila jsem se mámě“	←	„dcerou maminky jsem já“
TAM	→	ZPĚT
já jsem její dcera		ona je moje matka

Cvičení:

1. *zaujmi stanovisko svého otce v rodině*
2. *představ si jeho syny*
3. *vyčleň z nich toho, který „není můj bratr“ ...AHA!!! dítě dále netápe, ví.*

O co vlastně půjde? relaci děti zvládnou základní genealogickou relaci „otec –syn“:

⇒ *synem svého otce jsem já*

⇒ *jsem-li synem svého otce, pak jsem vnukem jeho otce*

⇒ *jsem-synem otce, pak jsem synovcem otcova bratra (sestry) a bratrancem jeho (jejích) dětí*

Výsledek učení:

byly položeny základy vnímání toku historického času:

⇒ **děti dovedou zaujmout hledisko někoho, „kdo žil dříve než ony“, kdo se narodil dříve než ony“**

⇒ **ovládly relaci dříve – později, dříve než – později než.**

Výsledky výzkumu (Vyskočilová):

Výsledky byly vyhodnoceny podle těchto kritérií:

1. *správnost označení (jména) a umístění sebe sama v rodokmenu*
2. *správnost umístění prarodičů z obou stran*
3. *správnost umístění relátů strýc a teta (pokrevní a příženění) a sestřenice a bratranec.*

Tématu bylo věnováno 6 vyučovacích hodin. Po 1. hodině správně řešilo úkol 54% dětí, po 2. hod. 64%, v 6. hod. 96% dětí.

Nejtěžší byla OPERACE inverze centrovaných vztahů (když já jsem její vnuk, ona je moje babička, ...)

Literatura:

MACHALOVÁ, M. rukopis 2004

VYSKOČILOVÁ, E. Pokus vyučovat žáky 2. ročníku chápání historického času na základě genealogie. *Komenský*, č. 9, 1974, s. 545-553.

VYSKOČILOVÁ, E. Vytváření základů historického myšlení žáků 2. ročníku. *Komenský*, č. 4, 1976, s. 341-348.